

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Yeni Okuryazarlıklar*

Geliş Tarihi: 23.01.2017

Kabul Ediliş Tarihi: 20.05.2017

Gıyasettin AYTAŞ¹, Kadir KAPLAN²

ÖZ

Bilim ve teknolojiye yaşanan gelişmelere bağlı olarak okuma ve yazma kavramlarına yüklenen değerler üzerinde köklü değişimler meydana gelmiştir. Söz konusu değişimler, okuryazarlık kavramını beraberinde getirmiş ve okuryazarlığın, okuma- yazma bilmekten çok daha geniş kapsamlı bir alan olarak değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Buradan hareketle günümüzde okuryazarlık belli ve sınırlı bir alanın bilgisine ayrıntılı bir biçimde sahip olmak anlamına gelmektedir. Bu çalışmada yeni okuryazarlıklar olarak da adlandırılan okuryazarlık türleri ele alınmış ve bu okuryazarlık türlerinin oluşumuna zemin hazırlayan gelişmeler irdelenmiştir. Doğrudan medya okuryazarlığıyla bağlantılı olması nedeniyle görsel okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, elektronik okuryazarlığı ve internet okuryazarlıkları üzerinde durularak adı geçen okuryazarlık türlerinin medya okuryazarlığı öğretimi açısından önemi açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Medya okuryazarlığı, okuma- yazma, okuryazarlık.

New Literacies In The Context Of Media Literacy

ABSTRACT

With respect to the developments in science and technology there have been radical changes in the concept of reading and writing. These changes have brought in the concept of literacy and they have made it essential to regard "literacy" much beyond only being able to read and write. Therefore in our today, literacy means having a detailed knowledge of a specific and limited area. This study aims at discussing types of literacy, also called new literacy, and examining the developments leading these literacy types to appear. Visual literacy, information literacy, electronic literacy and internet literacy are emphasized due to having a direct association with media literacy and the above-mentioned types are explained in terms of the significance of media literacy instruction.

KeyWords: Media literacy, reading- writing, literacy

---

* Bu çalışma Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi ABD'de gerçekleştirilen "Medya Okuryazarlığı Dersinin Türkçe Öğretimiyle Birleştirilmesi Sürecinde Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmenlerinde Bulunması Gereken Yeterlikler" başlıklı doktora tezinin kavramsal çerçevesinden hareketle hazırlanmıştır.

¹Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi/ Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, giyaytas@gazi.edu.tr.

²Okt., Adana BTÜ/ TÖMER, kkaplan@adanabtu.edu.tr.

GİRİŞ

Günümüz dünyasında okuma yazma bilme ile okuryazar olma kavramlarına yüklenen anlamlarda ciddi değişimler olmuştur. “Okumak ve yazmak” ilk anlamı ile yazı sembollerini kullanmak ve yine aynı yazı sembolleriyle oluşturulan anlamı çözmektir (Aşıcı, 2009, s. 11). Yani herhangi bir yazılı metinde yer alan harf, noktalama, resim, şekil gibi sembollerin zihinde bir anlam oluşturacak şekilde kodlanarak anlamlandırılması okumak, ifade edilmek istenen anlamın adı geçen semboller aracılığıyla yazıya aktarılması yazmak olarak isimlendirilmektedir. Her ne kadar kökeni okumak ve yazmak eylemlerine dayansa da okuryazarlık bu iki becerinin toplamından farklıdır. *Okuryazarlığı okuma-yazmadan ayıran temel özelliklerin başında durumsallık özelliği gelmektedir. Çünkü okuma-yazma, okuyucu tarafından yazılı materyal ile okuma durumunun kapsamı arasında iletişim kurmayı gerektiren bir süreçten, okuryazarlık bağlamları arasında değişiklik yapabilmeyi ve becerilerin farklı bağlamlara aktarılması ya da aktarılmasını ifade etmektedir* (Gül, 2007, s. 19). Şu halde okuma- yazma bilmenin, okuryazar olmakla eş anlamlı olmadığını belirtmek gerekmektedir. Okuma yazma bilmek yazılı metinlerin çözümlenmesi anlamına gelmekteyken okuryazarlık internet, teknoloji, görsel metinler, medya, bilgi vb. bir alanda bilgi sahibi olma ve söz konusu alanlardaki bilgiyi anlamlandırabilme yetisini ifade etmektedir. Bu kapsamda Güneş (1997, s. 2-10), okuryazarlığın temel okuma yazma becerilerine ek olarak zihinsel becerileri, hesap yapabilme yetisini de kapsadığını ve buradan hareketle bireyin modern toplumun gerektirdiği bilgi ve becerilere sahip olması anlamına geldiğini belirtmektedir.

Okuma- yazma ve okuryazarlık bağlamından hareketle medya okuryazarlığı kavramının daha net çizgilerle açıklanabilmesi günümüzde kabul gören yeni okuryazarlık türlerinin incelenmesini gerekli kılmaktadır. Nitekim meydana gelen teknolojik gelişmelere bağlı olarak okuryazarlık, yazılı- basılı materyallere bağlı kalmaktan uzaklaşarak dijital bir hal almıştır. Bu hızlı akışa bağlı olarak artık yazılı- basılı gazete ve kitapların yerini dijital ortamlar, birebir ilişkilerin yerini ise uzaktan iletişim kanalları almıştır. *Bu ana özellikleri kullanarak geniş bir tanım yapacak olursak; yeni okuryazarlıklar, hem interneti hem de sürekli gelişen teknolojik araçları ve dijital olarak biçimlendirilmiş metinleri kullanmak için gerekli olan okuryazarlık bilgisini, becerilerini ve stratejilerini kapsamaktadır. Bununla birlikte yeni okuryazarlıklar sadece okuma, yazma ve düşünme eylemlerini değil; iletişim kurma, bilgiyi inşa etme ve bilgiyi paylaşma gibi sosyal yönü olan eylemleri de içermektedir* (Destebaşı, 2016, s. 903). Bu bağlamda okuma- yazmaya kıyasla ciddi bir nitelik değişimine uğrayarak farklı akademik çevrelerce genel kabul gören yeni okuryazarlıklar gündeme gelmiştir. Bu araştırmada görsel okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, elektronik okuryazarlığı ve internet okuryazarlığı türleri açıklanmış ve bu türlerin medya okuryazarlığı ile ilişkisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yeni Okuryazarlık Türleri

Modern anlamda okuryazarlık sadece okuma- yazmadan farklı bir grupta değerlendirilmekle kalmamakta aynı zamanda kendi içinde de pek çok türe ayrılmaktadır. *Bilginin oluşturulması, değişik ortamlarda sunumu ve bilgi teknolojileri üzerine yapılandırılan teknolojik devrim eğitim sistemlerinde çoklu ve yeni okuryazarlık türlerini ortaya çıkartmıştır. Çoklu zeka uygulamaları, farklılaşma istekleri, disiplinler arası bakış, kültürel yapı ve değişen toplum gereksinimleri okuryazarlık çeşitliliğini artırmakla kalmamış, okuryazarlık yeterlikleri konusunda beklentileri doğurmuştur* (Önal, 2010, s. 106). Dolayısıyla yakın geçmişten başlamak üzere okuryazarlık kavramı, okuryazar olunmak istenen alan ile ilgili daha detaylı ve hedef odaklı bir çalışmayı gerekli kılmaktadır. Örneğin internet okuryazarı olmak isteyen birinin, okuma- yazma bilme gerekliliğine ek olarak, özellikle bu alana (internet) odaklanmak suretiyle teori ve uygulama bilgisini olabildiğince genişletmesi gerekmektedir. Aynı durum diğer okuryazarlık türleri (medya, görsel, bilgi vb.) için de geçerlidir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda okuma- yazma gerekliliği, geleneksel anlamdaki okuma yazma yeterliliklerinden oldukça farklıdır. Nitekim geleneksel anlamda okuryazar olmak harflerle kodlanmış yazılı metinleri okumak ve duygudüşüncelerin aynı kod sistemi aracılığıyla yazıya aktarılmasını ifade etmekteydi. Oysa modern okuryazarlık, farklı beceri ve gereklilikleri beraberinde getirmiştir. Önal (2010, s. 105), söz konusu becerileri şöyle ifade etmektedir:

- *Gerçekleri görebilme, konuşabilme, ifade edebilme*
- *Çevreyi anlamlandırabilme ve bireysel anlamları oluşturabilme*
- *Bilgiyi kullanabilme ve yeni düşünceler üretebilme*
- *Sistemleri kullanabilme, birleştirebilme ve bunlardan yeni anlamlar ortaya koyabilme*
- *Edinilen bilgiyi davranışlara yansıtabilme ve kullanabilme*
- *Güncel bilgi ve becerilere sahip olabilmelidir.*

Görüldüğü üzere modern anlamda okuryazarlık becerileri sadece yazılı bir metni okumak veya yazılı bir metin oluşturmaktan öte herhangi bir metnin üretim aşamasından anlamlandırılmasına varıncaya kadar neredeyse her noktada eleştirel ve aktif birer katılımcı olmayı; aynı zamanda yaşanan değişimlere bağlı olarak sürekli güncellenmeyi ve yenilenmeyi gerekli kılmaktadır.

Okuma- yazmadan pek çok yönüyle farklı özellikler taşıyan yeni okuryazarlık türleri, metin kavramının da tartışılmasını gerekli hale getirmiştir. Okuma- yazma veya yazılı materyallere yönelik okuryazarlık açısından metin kavramı "*Bir kitabın, yazının aslı; müellif tarafından yazılmış esas kısmı.*" (Doğan, 2001, s. 908) şeklinde tanımlansa da bu tanım günümüzdeki okuryazarlık türleri düşünüldüğünde yetersiz kalmaktadır. Çünkü önceki bölümde de belirtildiği üzere okuma- yazma yazılı bir metni anlamlandırmaya dayalıyken okuryazarlık bilginin bir bağlamdan diğer bağlama aktarılması yetisidir. Bu anlamda resimler,

tablolar, grafikler ve hatta sesli kompozisyonlar (şarkı, türkü vb.) bile birer metindir. Dolayısıyla okuryazarlık açısından *metin kelimesiyle kastedilen sadece yazılı metinler değildir. Zira metin başı ve sonu belli olan ve bir mesaj taşıyan dilsel öğeler kullanılarak oluşturulmuş bir makro gösterge olarak düşünüldüğünde, öğretmenin derste anlattıkları, bir film veya bir radyo programı da metin olarak değerlendirilmelidir* (Başaran, 2014, s. 354). Bu bağlamda okuryazarlık kavramına yüklenen yeni anlamlarla birlikte metnin okunma şekli gibi metnin sınırları ve kapsamı konusunda da yeni bakış açıları ortaya çıkmıştır.

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta ise yeni okuryazarlıkların gelişimi anlamındaki hareketlilik. Bu kapsamda Destebaşı (2016, s. 901)'nin "*Araştırmacılar günümüzde yeni olarak örnek verilen dijital araçların sadece bugün için yeni örnekler olarak verileceğini belirtmektedirler.*" ifadesi dikkat çekicidir. Nitekim modern dünyada yaşanan gelişmeler, hızlı değişimleri, yeni uzmanlık alanlarını ve buna bağlı olarak yeni okuryazarlıkları beraberinde getirmiştir. Önal (2010, s. 105)'in farklı disiplinlere ait derlemesinde yer alan okuryazarlık türleri şunlardır: *Ağ Okuryazarlığı, Ahlak Okuryazarlığı, Amerikan Okuryazarlığı, Anayasa Okuryazarlığı, Bilgisayar Okuryazarlığı, Bilimsel Okuryazarlık, Coğrafya Okuryazarlığı, Çevre Okuryazarlığı, Çoklu Kültür Okuryazarlığı, Dans Okuryazarlığı, Dijital/ Sayısal Okuryazarlık, Dünya Okuryazarlığı, E-Okuryazarlığı, Ekonomi Okuryazarlığı, Eleştirel Okuryazarlık, Enformasyon Teknolojisi Okuryazarlığı, Eskiçağ Okuryazarlığı, Gazete Okuryazarlığı, Görsel Okuryazarlık, Grafik Okuryazarlığı, İnternet Okuryazarlığı, Kültür Okuryazarlığı, Kütüphane Okuryazarlığı, Matematik Okuryazarlığı, Medya Okuryazarlığı, Meslek Okuryazarlığı, Politika Okuryazarlığı, Sinema Okuryazarlığı, Tarım Okuryazarlığı, Tarih Okuryazarlığı, Teknoloji Okuryazarlığı, Televizyon Okuryazarlığı, Tüketici Okuryazarlığı, Yasa Okuryazarlığı, Yatırım Okuryazarlığı, Yurttaşlık Okuryazarlığı, Web Okuryazarlığı.*

Elbette burada Medya Okuryazarlığı ile bağı olması ve sosyal bilimler sahası kapsamında olması nedeniyle yukarıdaki okuryazarlıklardan belirli bir kısmı, genel özellikleri ve önemi yönüyle ele alınıp incelenecektir. Ek olarak yeni okuryazarlık anlayışı kapsamındaki metin algısının daha net ortaya konulabilmesi adına "çok katmanlı okuryazarlık" incelenecektir.

Görsel Okuryazarlığı

Meydana gelen teknolojik gelişmeler ve buna ek olarak medya sektöründeki ilerlemelere bağlı olarak görsellerin kullanımı önemli ölçüde artmış, bu da görsel okuryazarlığına duyulan ihtiyacı beraberinde getirmiştir. *Görsel okuryazarlık; görsel mesajları anlamlandırma ve benzeri biçimde mesaj oluşturma gücü olarak tanımlanmaktadır* (Alpan, 2008, s. 74). Her ne kadar görsel okuryazarlığı yeni yeni gelişmeye başlayan bir alan olsa da görsellerin insanoğlunun hayatındaki yeri çok daha eskilere dayanmaktadır. Nitekim insanoğlunun

yeryüzünde var olmaya başladığı ilkçağ dönemine ait pek çok resim, daha yazının icadından önceki devirlerde bile insanların görsel öğeler aracılığıyla iletişim kurduklarının en önemli işaretlerinden biridir. *Farklı kaynaklara göre; mağara dönemi resimleri büyüsel amaçlı yapılmıştır ya da tamamen görselleştirilmiş yaşantılar olarak adlandırılmıştır. Şurası bir gerçektir ki, hangi amaçla yapıldığı bir kenara, bugün biz bu resimlerde on binlerce yıl önce yaşayan insanın çevreyle kurduğu iletişimi görürüz* (Özden, 2009, s. 73). Bu da göstermektedir ki insanlığı, temel sosyal ihtiyaçların başında gelen iletişim için görselleri yazıdan önce kullanmaya başlamıştır.

Görsellerin hayatımızdaki önemi, sadece tarihi geçmişine bağlı değildir. Senemoğlu (2004), görsel öğelerin bilginin belleğe kodlanması sürecindeki olumlu etkisine bağlı olarak unutmayı geciktirdiğini ve akılda kalıcılığı arttırdığını vurgulamaktadır. Alpan (2008, s. 90) ise ikili kodlama kuramına göre sözel bilginin görsellerle desteklendiğinde daha anlamlı öğrenmelerin sağlanacağını belirtmektedir. Yazılı metinler bile ilgili görsellerle desteklendiğinde okur/ muhatap tarafından daha anlamlı hale gelmekte, daha iyi algılanmakta ve daha uzun süre akılda kalmaktadır. *İkili kodlama kuramına göre, öğrenen iki farklı bilgi-işlem sistemi kullanır. Bu iki sistemden biri bilgiyi görsel temsil etme, diğeri ise bilgiyi sözel olarak temsil etmez. Problem çözmeye transfer yapabilmeyi sağlayan anlamlı öğrenme için, birey sunulan görsel bilgiden, içsel görsel temsili oluşturmalı, aynı şekilde sunulan sözel bilgiden içsel sözel temsili oluşturmalı ve bu ikisi arasında bağlantılar kurmalıdır. İkili kodlama kuramına göre, görsel ve sözel bilgi ayrı ayrı sunulmak yerine birlikte verildiğinde bağlantılar daha rahat kurulur* (Alpan, 2008, s. 90). Araştırma bulgularından da anlaşılacağı üzere görseller, öğrenilenlerin daha kalıcı hale gelmesini sağlamaktadır.

Görsellerin (ve buna bağlı olarak görsel okuryazarlığının) eğitim- öğretim için neden önemli olduğu İşler (2002, s. 156-157) tarafından dört madde halinde şöyle ifade edilmiştir:

- *Görsel okuryazarlık daha çok tam insan gelişimi için oldukça önemli olan beynin sağ yarı küresini kullanmayı gerektirmektedir. Böylece düşünme sürecinde beynin her iki yarı küresini kullanmayı, yani bütünsel düşünmeyi geliştirmiş olacaktır.*
- *Beynin sol yarı küresine ait soyut düşünceleri canlı, inandırıcı, yoğun ve bildik yaparak onları daha iyi anlama olanağı tanımaktadır.*
- *Aynı düşünceyi farklı yollarda işleme yeteneği kazandırmaktadır.*
- *İçinde yaşadığımız doğal ve doğal olmayan çevreden etkilenmektense bireylerin kendi kararlarını alabilmesi için görsel çevreyi okuyabilmelerini ve anlayabilmelerini sağlamaktadır.*

Tüm bunlar görsel okuryazarlığı öğretimi fikrini ve buna bağlı olarak yapılan çalışmaların gerekliliğini beraberinde getirmiştir. *Dijital teknolojilerin ucuzlaması ve yaygınlaşmasıyla birlikte, görsel iletişime daha çok maruz*

kalmaktayız. Görsel iletişim sadece televizyon ile sınırlı değildir. Ders kitapları başta olmak üzere, diğer iletişim kanalları (örneğin, ilan panoları, gazeteler, dergiler, internet siteleri, bilgisayar oyunları) görsel öğeleri dikkat çekmek ve iletileri daha güçlü kılmak için kullanmaktadır. Yazılı materyaller için nasıl ki okuma/yazma becerisine ihtiyaç duyuyorsak, günümüzde sıklıkla kullanılan görsel iletiler için de okuma/yazma becerilerimizi de geliştirmeye gereksinim vardır. Bu alan görsel (visual) okuryazarlık veya imge (image) okuryazarlığı olarak ifade edilmektedir (Şahin, 2014, 59). Elbette buradaki temel amaç, görsellerden nasıl yararlanılacağı bilgisinin öğretilmesidir. Adı geçen bilgileri edinen kişi ise, görsel okuryazarı olarak ifade edilmektedir. Görsel okuryazarlığı bilgisine sahip olan biri gerek eğitim- öğretim sürecinde gerekse sosyal yaşam içinde karşılaştığı iletişim ortamlarındaki mesaj ve kanalları daha iyi anlamlandırmaktadır. Her bilimsel çalışmada olduğu gibi görsel okuryazarlığı öğretimi alanında da uyulması gereken bir takım ilkeler ve hedefler söz konusudur. Bu ilke ve hedefler “Görsel okuryazarlığı neden gereklidir?”, “Görsel unsurlar ile dil arasında nasıl bir bağ vardır?”, “Görsel okuryazarı olmanın bireye sağladığı/ sağlayacağı yararlar nelerdir?”, “Görsel okuryazarlığı öğretiminde hangi adımların atılması gerekir?” şeklinde ifade edilebilecek ve birbirini destekleyen sorular etrafında oluşturulmuştur. Sözü edilen sorulara verilen/ aranan cevaplar bizlere görsel okuryazarlığı öğretiminin ilkelerini vermektedir. Reynold Myers (Akt.: Alpan, 2008 s. 81) bu ilkeleri dört madde halinde şöyle sıralamaktadır:

- *Görsel dil yeteneği, sözel dil gelişiminden önce gelişmektedir ve sözel dile hizmet etmektedir.*
- *Görsel dil yeteneğinin gelişimi, öğrenenin objelerle, imgelerle ve beden diliyle olan etkileşimine bağlıdır.*
- *Görsel dil gelişiminin düzeyi, öğrenenin çok çeşitli ve zengin objeler, imgeler ve beden dilinden oluşan çevre ile etkileşim derecesine bağlıdır.*
- *Görsel dil gelişiminin düzeyi, öğrencinin objeler, görsel imgeler ve beden dili yaratmak için kullanacağı ekipman ve işlemlerin katılımla artmaktadır.*

Görüldüğü üzere görseller, beden dili ve imgeler ile beraber organize edildiğinde daha etkili öğrenmeyi sağlamakta, görsel dil gelişimi çevreden etkilenmekte ve kişinin çevreyle olan iletişim yeteneğini olumlu anlamda etkilemektedir. *Görsel okuryazarlığı gelişmiş bir kişi, çevresinde karşılaştığı, görünen eylemlerin, objelerin, sembollerin doğal ya da yapay her şeyin ayırımına varabilmekte ve onları yorumlayabilmektedir. Bu yeterliğin yaratıcı kullanımına bakıldığında ise, görsel okuryazarlık yeterliğinin, bireyin sahip olduğu diğer yetileriyle iletişim kurarak kendini gösterdiği söylenebilir (Alpan, 2008, s. 77). Sadece mesajların algılanması ve yorumlanmasında değil, aynı zamanda mesaj üretme sürecinde de görsel öğeler oldukça işlevseldir. Şöyle ki; herhangi bir bilginin kaynaktan alıcıya iletilmesi sırasında yazılı verileri desteklemek amacıyla görsellerden yararlanılmaktadır. Hatta kimi zaman görseller, belirli bir alan (zemin) üzerinde yazıdan çok yer kaplamaktadır. Bu durum akla eğitim- öğretim faaliyetlerine*

hizmet eden ders kitaplarını getirmektedir. Ders kitaplarının hazırlanma amacının herhangi bir konunun öğrenciler tarafından en kısa ve etkili bir biçimde anlaşılmasını sağlamak olduğu düşünüldüğünde görsellerin önemi daha net ortaya çıkmış olacaktır. Elbette görsellerin bu ve buna benzer pek çok faydası, görsel okuryazarlık öğretimi alındığında anlamlı hale gelecektir. Aksi halde herhangi bir fikrin aktarılması/ öğretilmesi amacına hizmet eden görseller, alıcı tarafından anlamlandırılmayacak veya yorumlamada hatalara düşülecektir. Bu kapsamda *görsel mesajı etkili tasarlanmış bir öğretim materyali ile karşılaşan öğrenci görsel okuryazarlık eğitimi de almışsa verilmek istenen mesajı anlama ve yorumlama da güçlük çekmeyecektir* (Alpan, 2008. s. 98). Bu sayede ilgili dersin (Medya okuryazarlığı, Türkçe, Fen ve Teknoloji, Sosyal Bilgiler vb.) öğretim programında belirtilen amaçlara ulaşma düzeyinde de olumlu sonuçlar gözlemleneceği düşünülmektedir.

Görsel okuryazarlığı alanında önceki bölümde de ifade edilen araştırmalar ve araştırmalardan elde edilen bulgular, eğitimcilerin görsellere daha çok yer vermesinin gerekliliğini ortaya çıkarmış ve bu alandaki faaliyetlerin artmasına zemin hazırlamıştır. Yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, 2005 tarihinden itibaren müfredatımıza yansımaya başlamış ve 2015 tarihinde son şeklini almıştır. Bu kapsamda Türkçe Dersi (1-8. Sınıflar) Öğretim Programı'na görsel okuma ve görsel sunu eklenmiş, dinleme becerisinin yerini ise dinleme/ izleme öğrenme alanı almıştır.(MEB, 2015). Bu bağlamda görsel okuma ve sununun pek çok gelişmiş ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de öneminin anlaşıldığı ve bu doğrultuda adımlar atılmaya başlandığını belirtmek gerekmektedir.

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Görsel Okuryazarlığı

Sözlüklerde *büyük iletişim ve yayın organlarının bütününe verilen ad; iletişim ortamı, iletişim araçları, kitle iletişim araçlarının tümü* (Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük [TDK], 1998, s. 1524) şeklinde tanımlanan medya kavramının içinde görsel unsurlar (televizyon, sinema vb.) önemli bir yer tutmaktadır. Buradan hareketle medya okuryazarlığı, *öğrencilerin medya üzerinden sunulan tüm materyallerin hazırlanış süreçlerini ve amaçlarını tanıyıp seçicilikle, eleştirel bir gözle tüketmesi medyayı 'okuma'sı; kendi çevresinden topladığı bilgileri alternatif bir format ve ortamda sunması, imkân varsa yayınlanması ise, 'yazma' olarak kabul edilmektedir. Medya okuryazarlığı bunları yapabilme yetisi* (Bilici, 2014, s. 29). şeklinde tarif edilmektedir. Dolayısıyla gerek sınıf içinde gerekse ders dışı etkinliklerde medya okuryazarlığı dersi etkinlikleri, büyük ölçüde söz konusu görsellerin eleştirel bir biçimde çözümlenmesi amacına hizmet etmektedir. Buradan hareketle medya okuryazarlığı dersi kapsamında ifade edilen eleştirel çözümleme etkinliklerinin başarıya ulaşabilmesinin, görsel okuryazarlığı bilgisine ve ilkelerine sahip olmayı gerekli kıldığı düşünülmektedir.

Bilgi Okuryazarlığı

Herhangi bir konu hakkında bilinenleri ifade eden bilgi kavramı özellikle günümüz dünyasında yaşanan gelişmelere bağlı olarak daha da değerli hale gelmiştir. Çünkü *son yıllarda, yaşadığımız ve büyük bir olasılıkla belirli bir süre daha yaşayacağımız öngörülen dönem post-kapitalist, post-modern, post-endüstriyel (sanayi sonrası/ötesi), teknotronik, büyük yönelimler, küresel köy, bilişim çağı ve benzeri kavramlarla adlandırılmaya çalışılmaktadır. Bunlar arasında genelde en çok kabul gören ve yaygınlıkla kullanılan, "bilgi çağı", aynı anlama gelmek üzere "bilgi toplumu" kavramı olmaktadır. Bireyler ve toplumlar, aynı zamanda bir ölçüt durumuna getirilen bu kavrama dayalı yeni özellikleri ile tanımlanmakta, gelişmişlik düzeyleri bu özelliklere sahip olma oranı ile belirlenmektedir* (Yılmaz, 1998, s. 148). Her çağda olduğu gibi bilgi çağı olarak adlandırılan içinde bulunduğumuz dönemin de birtakım gerekleri vardır. Adı geçen gerekliliğin ölçütünü belirleyen ise bilgidir. Bireysel, toplumsal ve ulusal anlamda varlık gösterebilmek; bilginin önemini kavramak, bilgiye erişim yollarını öğrenmek ve elde edilen bilginin ulaşmak istenen hedefler doğrultusunda etkin bir biçimde kullanılmasyla mümkündür. Nitekim *tarih boyunca yaşam değişmekte, toplumların gelişmelerinde bilgi önemli bir güç olmaktadır. Bilginin önemini kavrayan, onu etkin bir şekilde kullanan, üreten ve geliştiren toplumlar ilerlemektedir* (Önal, 2010, s. 116). Şu halde bilgi toplumunda etkin bir birey olarak yaşamının gereği bilgi okuryazarı olmaktır.

Proclamation (Akt: Kurbanoglu, 2010, s. 729)'a göre bilgi okuryazarlığı; *bireylerin kişisel, sosyal, mesleki ve eğitime yönelik hedeflerine ulaşmalarını sağlamak için yaşamın her alanında bilgiyi etkin şekilde arama, değerlendirme, kullanma ve yaratma becerisidir*. Bu anlamda bilgi okuryazarını bilgiye erişme ve bilgiyi edinme ilkelerini, tanımda belirtildiği esaslara uygun olarak, kullanabilen kişi olarak tanımlamak mümkündür. Bu kapsamda bilgi okuryazarı olabilmek bilgiye ulaşma, elde edilen bilgileri yorumlama ve diğer disiplinlerle olan ilişkileri itibarıyla belirli bir sisteme bağlı olarak işleme anlamına gelmektedir. Bilgi okuryazarlığını bir *beceriler bütünü* olarak ifade eden Kurbanoglu (2010, s. 743), adı geçen sistemi; *bilgi ihtiyacını farketme, bilgi ihtiyacını tanımlama, bilgi arama stratejileri geliştirme, bilgi arama, bulma, seçme, değerlendirme, kullanma, sınıflama, düzenleme, yorumlama, yeni bilgiyi mevcut bilgiyle bütünleştirme ve iletme gibi bilgi becerilerinin; muhakeme yürütebilme, karar verebilme, problem çözebilme, analitik düşünebilme, eleştirel düşünebilme, sentez yapabilme, yaratıcı düşünebilme, yeni bilgi üretebilme, geçmiş deneyimlerden yararlanarak bilgi ve beceri transferi yapabilme ve bilgiyi içselleştirme gibi üst düzey düşünme becerilerinin; iletişim, ekip çalışması, işbirliği, kişisel motivasyon, uyum sağlama gibi bireysel becerilerin; fonksiyonel okuryazarlık, bilgisayar okuryazarlığı, ağ okuryazarlığı kütüphane okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, görsel okuryazarlık gibi çeşitli okuryazarlık becerilerinin birleşiminden oluşur.*” şeklinde betimlemiştir. Dolayısıyla herhangi

bir konuda sahip olunan bilgi, belli bir alana (matematik, tıp, fizik, kimya vb.) yönelik olmakla birlikte diğer bilim dallarıyla bağlantı halindedir.

Bilgi okuryazarı olmanın artık ayrıcalık değil, gereklilik olduğu Amerikan Kütüphane Birliği (ALA- American Library Association, 2016)'nin "Bilgi Okuryazarlığının Tanıtımı (Introduction to Information Literacy)" başlıklı yazısında açıkça ifade edilmiştir. Burada bilgi çağı olarak adlandırılan günümüz dünyasında büyük bir bilgi patlaması yaşandığına vurgu yapılmıştır. Yine buna bağlı olarak öğrencilerin formal öğretim faaliyetleri ortamındaki imkanlarla her şeyi bilmelerine imkan olmadığını, bunun için de çok sayıda kaynaktan en doğru şekilde yararlanma adına bilgi okuryazarlığı ilkelerini öğrenmelerinin gerekli olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca aynı yazının devamındaki yaşam boyu öğrenme/ öğrenci ifadesi dikkat çekicidir. Nitekim günümüz dünyasında bilginin çeşitliliği ve bilgiye yüklenen anlamın giderek artması öğrenmenin belirli yılları kapsayan bir süreç olmaktan çıkarak onu doğumdan ölüme kadar süren uzun ve karmaşık bir süreç haline getirmiştir. İşte bu süreçte bilgiye erişme ve bilgiyi eleştirel bir biçimde yorumlayarak kullanma, bilgi okuryazarlığı öğretimini modern dünyanın bir gereği haline getirmiştir. *Bilgi çağı olarak nitelendirilen günümüzde bireyler artık kendi gereksinimleriyle birlikte, toplumsal ve ekonomik hayatın öngördüğü çeşitli niteliklerle donatılarak yetiştirilmektedir. Bu nitelikler arasında etkin bilgi kullanımını öğrenmek, bireyin kazanacağı temel beceriler arasında yer almaktadır* (Önal, 2010, s. 102). Buradan hareketle bireyin herhangi bir alanın bilgisine sahip olmasının ayrıcalık değil zorunluluk olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür.

Diğer öğretim programlarında (Türkçe, Sosyal Bilgiler, İngilizce vb.) olduğu gibi bilgi okuryazarlığı öğretiminde de birtakım standartlar belirlemek ve bu standartlara göre hareket etmek can alıcı bir öneme sahiptir. Nitekim herhangi bir bilimsel çalışmada standartlar oluşturmak veya bilim çevrelerince genel kabul görmüş bir standart ışığında hareket etmek, programı tesadüflerden kurtarmak için gereklidir. Bu kapsamda eğitim fakültelerinde standart belirlemenin önemine dair bir çalışma yapan Yanpar Yelken vd. (2007, s. 192) standart belirlemenin önemi hakkında şunları ifade etmiştir: *Standartlar, akreditasyonun temelini oluşturmaktadır. Bunlar, oluşturulacak sistemin gereklerini ortaya koymakta ve yüksek nitelikli lisans programlarının geliştirilmesi için neler yapılması gerektiğini belirlemektedir. Standartlar, konu alanı uzmanlarının görüşlerine, araştırmalara ve deneyimlere göre belirlenmiştir. Yükseköğretim programlarının akredite edilmesi için tasarlanmış bir sistemde standartlar, bir yükseköğretim programının kabul edilebilir düzeyde olduğuna karar verilebilmesi için hangi öğelerin programda bulunması gerektiğini göstermektedir. Öte yandan belirlenen hedeflere ulaşıp ulaşılmadığı, ulaşıldıysa ulaşılma yüzdesinin ne olduğu yine bu standartlar çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu kapsamda dünya üzerinde pek çok kurum ve kuruluş (Association of College and Research Libraries, American Association of School Librarians vb.) tarafından değişik bakış açılarına göre oluşturulmuş ve genel itibarıyla hemen hepsinin üzerinde*

hemfikir olduğu bilgi okuryazarlığı standartlarını Polat (2006, s. 257), şu şekilde sınıflandırmıştır:

- *Bilgi gereksiniminin boyutunun belirlenmesi*
- *Gereksinim duyulan bilgiye etkin ve yeterli olarak erişilmesi*
- *Bilginin ve bilgi kaynaklarının eleştirel olarak değerlendirilmesi*
- *Özel bir amacın gerçekleştirilmesinde bilginin etkin olarak kullanılması*
- *Bilgi kullanımına ve erişimine ilişkin ekonomik, yasal ve etik konuların anlaşılması ve bu doğrultuda hareket edilmesi.*

Burada bilgi okuryazarlığı standartları üç ana aşamada değerlendirilmiştir. İlk aşama bilgiye erişim, ikinci aşama erişilen bilginin belirli ölçütlere göre eleştirilmesi, son aşama ise çıktığı da içine alan, bilginin işlenmesi ve değerlendirilmesi sürecidir.

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Bilgi Okuryazarlığı

Medya okuryazarlığı dersi etkinlikleri arasında haber, reklam, film gibi türlerin çözümlenmesi yer almaktadır. Söz konusu çözümlenme etkinlikleri yapılırken adı geçen türlerin izleyiciye sunduğu bilgilerin doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamak gerekmektedir. Çünkü *medyanın doğrudan amacı toplumu bilgilendirmek, eğlendirmek, kamuoyu oluşturmak (kamuoyunun serbestçe oluşumuna yardımcı olmak) ve eğitmek iken, dolaylı ve asıl amacı etkilemek ve ikna etmektir* (Bilici, 2014, s. 239). Medya izleyiciyi ikna etmek için ise sembol, abartı, pohpohlama (Şahin, 2014, s. 155- 179) gibi bazı teknikler kullanılmaktadır. Bu teknikler, bilginin doğruluğuna ve güvenilirliğine etki eden tekniklerdir. Sözelimi bir haber metninin, pek çok değişkene bağlı olarak şekillendikten sonra izleyiciye ulaşması bu duruma örnek gösterilebilir. Bu kapsamda Burton (2008, s. 137)'ın ifadesiyle *haber kuruluşları haberleri şekillendiren konulardan bir gündem oluşturur. Bu da bir kez daha haberlerin "dışarıdan bir yerden" gelen doğru olayların ve gerçeklerin bir toplamı olduğu fikrini yalanlar. Yazı işleri müdürleri haberleri seçer, bu seçim işlemi de konulardan bir gündem oluşturur ve bu, bizim o gün ya da hafta dünyada neyin önemli olduğuna dair bakış açımızı belirler. Yazı işleri müdürleri kendileri için önemli olan konuların neler olduğunu saptar. Yayıncılıkta konuların akış sırasının ne olacağına karar verdikleri toplantılar yapılır. Konular ayıklanır.* Görüldüğü üzere medya tarafından izleyiciye sunulan bilgilerin gerçekliği ve doğruluğu pek çok değişkene bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Buna bağlı olarak medya okuryazarlığı dersinde, medyada yer alan bilgilerin doğruluğu sorgulanmakta ve bu çözümlenme süreci, önceki bölümde ifade edilen bilgi okuryazarlığı ilkelerini bilmeyi gerektirmektedir. Bu konuda McClure (Akt: Karaman, 2010, s. 53) teknolojik gelişmeler sonucu ortaya çıkan medya okuryazarlığı, ağ okuryazarlığı, görsel okuryazarlık ve bilgisayar okuryazarlığı gibi okuryazarlıkların tümünün kesişim noktasında bilgi okuryazarlığı olduğunu ifade etmektedir.

Elektronik Okuryazarlığı

Teknolojik gelişmeler, sadece yeni araç gereçleri hayatımıza dahil etmemiş; aynı zamanda geleneksel anlamda kullanılan kavram ve terimlerin de yeniden yorumlanmasını gerekli hale getirmiştir. Bunlardan biri de okuryazarlıktır. 1960'lerden sonra, okuryazarlık üzerine yapılan araştırmaların sayısında bir artış göze çarpmaktadır. Giderek artan araştırma sayısı ile birlikte araştırmaların kapsam, yöntem ve vurguları da değişmiştir. Başlangıçta okuryazarlık araştırma ve yaklaşımları, okuma- yazma öğrenmeyi, mekanik bir beceri elde etme süreci ile sınırlamış ve okuryazarlığın içinde var olduğu sosyo-kültürel bağlama çoğunlukla hak ettiği ilgiyi göstermemiştir. Ancak son dönemde, okuryazarlığın içinde yer aldığı sosyo-kültürel bağlamdan soyutlanarak ele alınamaz oluşunun fark edilmesiyle birlikte yeni okuryazarlık yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Yıldız, 2007, s. 44). Konuyu bilimsel okuryazarlık özelinde değerlendiren Turgut (2007, s. 237), söz konusu okuryazarlık türünün 1950'lerden bu yana farklı şekillerde tanımlandığına ve değerlendirildiğine vurgu yapmaktadır. 1900'lü yılların ortalarından günümüze ulaşmaya kadar okuryazarlık kavramının tanım ve kapsamında meydana gelen bu değişimler, toplumu etkileyen ve yönlendiren pek çok gelişmeden bağımsız düşünülmemelidir. Yazılı kaynaklardan elektronik bilgi ortamlarına doğru yaşanan hızlı akış, toplumun fertlerini de bu yönde bir değişime zorlamıştır. Ülkemizin de yer aldığı pek çok yerde bundan 50- 100 yıl önce okuma- yazma bilmek, parayla satın alınamayacak bir ayrıcalık iken günümüzde yaşamı idame ettirmek için gerekli olan standartların olmazsa olmazlarından biri haline gelmiş, hatta okuma- yazma bilmek tek başına yetersiz hale gelmiştir. Türkiye örneği üzerinde düşünüldüğünde 1990'larda iş başvurularından, haberleşmeye, vergi ödemelerinden nüfus sayım ve tescil işlemlerine varıncaya kadar neredeyse her şey kağıt üzerinde yürütülebilirken günümüzde elektronik posta ve haberleşme, elektronik ödeme sistemleri, elektronik nüfus tescil ortamları oluşturulmuş ve işlemler bu kanallar üzerinden yürütülmeye başlanmıştır. *İnternet'in ticari ve sosyal hayata etkisi genişledikçe "e" önekli birçok kavram ortaya çıkmıştır. Geleneksel pazarlamada işyeri web sitesine, geleneksel mağaza e-mağazaya, ticaret e-ticarete, alışveriş e-alışverişe, müşteriler e-müşterilere, hatta devlet bile e-devlete dönüşüm sürecini yaşamaktadır* (Yuldaşev, 2013, s. 1). Bu kapsamda günümüz dünyasında değişik türden gündelik işlerin yürütülmesi bile adı geçen elektronik ortamların bilgisine sahip olmayı gerektirmektedir.

Aslında tüm bu sayılanlar elektronik okuryazarlığının gerekliliğini de ortaya koyması bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü *teknoloji, verimli okuma, yazma, araştırma ve bilgi olanaklarına sahiptir. Teknolojinin sağladığı bu olanaklardan yararlanmak için teknoloji okuryazarı olmak gerekmektedir* (Adıgüzel'den akt: Yuldaşev, 2013, s. 3). Bu bağlamda en ilkel kabul edilen kavimlerden modern toplumlara varıncaya kadar herkes ulaşım, iletişim ve yaşam becerileri anlamında teknoloji ürünlerinden bir veya birkaçını isteyerek veya zorunlu bir şekilde kullanmak mecburiyetindedir. Nitekim bir gün, herkes için 24 saatten oluşmaktadır ve özellikle yaşamın akışı içinde tüm işlerin bu

sınırlı süre içinde bitirilmesi gerekmektedir. İşte bu gereklilik, teknoloji kullanımının temel sebebi olarak karşımıza çıkmaktadır. Elbette burada asıl önemli olan teknolojiye maruz kalmak değil, onu bilinçli bir biçimde kullanabilmektir. Teknoloji okuryazarlığının çıkış noktası ise tam olarak burasıdır: Teknoloji ürünlerini eleştirel bir biçimde değerlendirerek, amaçlarımız doğrultusunda etkili ve verimli bir biçimde kullanabilme becerisine sahip olmak.

Bu kapsamda elektronik okuryazarlığı, öğrenme ihtiyacı doğrultusunda farklı elektronik ortamlardaki her türlü metne ulaşma, edinilen bilgiyi mevcut bilgisel altyapı ile yeniden yapılandırma ve gerektiğinde bilgiyi elektronik kanallar aracılığıyla üretme (metne dönüştürme) faaliyetlerini içeren süreç şeklinde tanımlamak mümkündür. Burada elektronik okuryazarlığı kavramının daha doğru yorumlanabilmesi adına, “metin” kavramının irdelenmesine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Sözlüklerde metin “1. Bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünü, tekst. 2. Basılı veya el yazması, tekst (TDK, 1998, s. 1548).” şeklinde ifade edilmektedir. Söz konusu tanımda herhangi bir üretimin metin olarak kabul edilebilmesinin ölçütünün yazı ve yazıyı oluşturan dilbilgisi unsurları olduğu görülmektedir. Oysa elektronik okuryazarlığının hem hazırlık hem de sunum aşamalarında karşılaşılan metin kavramı bu tanımdakinden çok daha farklı ve geniş çaplıdır. Bu kapsamda Altun (2003)’un geleneksel ve elektronik metinler arasındaki farklara yaptığı vurgu oldukça önemlidir. *Geleneksel metinlerde alfabenin yanı sıra resimler, ikonlar ve grafikler kullanılmaktadır. Ancak, dijital ortam ile bunlara ses, görüntü, sesli görüntü, animasyonlar ve imaj haritaları eklenmektedir. (...) Geleneksel metinlerin hazırlanması mürekkep ile yapılmaktadır. Her türlü resim, grafik ve metinsel dizgide mürekkep yeterli gelebilmektedir. Oysa dijital ortamlarda mürekkep artık dijitalleşmiş, ve farklı uygulamalar için farklı mürekkeplere ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Örneğin, resim aktarabilmek için dijital fotoğraf makinesi veya tarayıcı gibi araçlara; görüntü işlemek için görüntü aktarımı yapan görüntü yakalama çevre birimlerine veya yazılımlarına; ses aktarabilmek için de ses işleme çevre birimleri veya yazılımlarına gereksinim duyulmaktadır. Geleneksel metinlerin bir uygulaması olarak gördüğümüz kitaplar da elektronik ortamlarda yerlerini almakta, ancak alışlagelmiş yapılarının yanı sıra yine elektronik metinlerin bir özelliği olarak ses, görüntü ve animasyonlarla zenginleştirilmektedir. Bu açıdan, elektronik kitap anlamında e-kitap kavramı da alanyazında yerini almaktadır. Düzlemsel yapısı ile geleneksel metinlerin yazılım sıralaması bir çok okuyucu için tanıdık gelmektedir. Ancak elektronik ortama aktarılan metinlerde böylesi bir düzenlemenin yanı sıra, uzamsal bir tasarım da bulunmaktadır. Bu özellik okuyucuya istediği yerden istediği konuya geçiş imkanı sağlayabileceği gibi, farklı bölgelerde bulunan metinler arasında da geçiş yapabilme olanağı sağlayacaktır. Dolayısı ile, okuma süreci bir tek metin veya kitap ile sınırlı kalmayacaktır (Altun, 2003). Şu halde dijital ortamlarda hazırlanan metinlerin geleneksel metinlere kıyasla daha zengin bir içeriğe sahip olduğunu ve daha kolay erişilebilir özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Elektronik metinler aynı anda birden fazla duyuya hitap etmesi yönüyle de geleneksel metinlerden ayrılmaktadır. Altun (2003)’a göre elektronik*

metinlerdeki ayırt edici diğer önemli bir özellik ise, elektronik metinlerin düzlemsel olmayan bir yapıda, çok yönlü bir etkileşime olanak sağlamasıdır. Geleneksel metinlerde okuma sürecinde okur, metin ile baş başadır. Konu bütünlüğü açısından kendisine sunulanlarla sınırlıdır. Metin olarak okuyucuya verilebilecekler medyanın özellikleriyle sınırlı olduğundan, elektronik metinlerde bu etkileşim daha zenginleşmektedir. Görüldüğü üzere elektronik okuryazarlığındaki metin ile geleneksel metin anlayışı pek çok yönden farklılıklar göstermektedir. Metinlerin hazırlanışında kullanılan teknikler, üretim malzemeleri, metindeki şekil- zemin algısı, okur- metin iletişimi gibi unsurlar bu farklılıklardan bazılarıdır. Şu halde elektronik okuryazarlığında kullanılan metnin hazırlanış aşamasında daha karmaşık sunumda ise, anlamayı kolaylaştırdığı gerçeğinden hareketle, daha zengin olduğunu ifade etmek gerekmektedir.

Medya Okuryazarlığı Bağlamında Elektronik Okuryazarlık

Teknolojide yaşanan gelişmelere bağlı olarak gazete ve dergiler artık basılı medya ürünleri olmaktan yavaş yavaş uzaklaşarak elektronik ortamlarda yayınlanmaya başlanmıştır. *Basılı materyallerdeki film, kağıt, baskı, cilt, dağıtım gibi emek, maliyet ve zaman gerektiren materyal ve süreçler; basılı materyaller yerine elektronik versiyonların tercih edilmesine neden olmaktadır. Ayrıca çevre açısından kâğıt tüketimi ile doğanın zarar görmesi, elektronik versiyonlara yönelişi teşvik etmektedir. Bu ve diğer nedenler ve teknolojik gelişimin katkısıyla gazete ve dergiler çevrimiçi versiyonlar üretmiş; zaten elektronik olan radyo ve televizyon da dijital- çevrimiçi ortama dahil olmuştur* (Bilici, 2014, s. 9). Dolayısıyla basılı ürünlerin büyük bir hızla elektronik ortamlara aktarıldığı günümüz dünyasında etkili bir medya okuryazarı olabilmek, elektronik okuryazarlığı bilgisine de sahip olmayı gerektirmektedir. Bu konu uzmanlarca medya okuryazarlığının gerekliliği noktasında şöyle ifade edilmektedir: *Elektronik medyanın teknolojiden aldığı destekle kullanıma sunduğu kanalların çeşitliliği, çocuklardan yetişkinlere kadar her kesimi kendine çeken bir cazibe merkezi oluşturmaktadır. Bu yoğun enformasyon altında, özellikle çocuklar, sunulan malzemeyi seçme şansı olmadan ve bilinçsizce doğrudan almakta ve o oranda da etkilenmektedirler* (Arslan vd., 2008, s. 19). Şu halde gerek elektronik yayınların çokluğu gerekse bu yayınlara maruz kalma tehlikesi, medya ve elektronik okuryazarlığının işlevsel bir biçimde kullanılmasını gerektirmektedir.

İnternet Okuryazarlığı

Geçmiş yıllardan farklı olarak günümüzde insanlar, herhangi bir konuda araştırma yapmaktan güncel bir olay ile ilgili haberleri öğrenme isteğine kadar pek çok konuda internete başvurmaktadır. *İnternet, çağımızın en önemli teknolojisi durumunda olup dünya genelinde yer alan milyonlarca bilgisayarın bir arada bağlantılı bir şekilde bulunduğu geniş bir ağıdır. Her yaştan her kullanıcı internet teknolojisine yoğun bir şekilde ilgi göstermektedir. Toplum ve teknoloji birbiriyle sürekli etkileşim halindedir* (Kırık, 2014, s. 337). Fakat adı

geçen etkileşim, geçmiş yıllardakinden oldukça farklı özellikler göstermektedir. Yarım yüzyıl öncesiyle bile kıyaslandığında karşımıza insanların bireysel ve sosyal ihtiyaçlarını çoğunlukla birincil kaynaklar aracılığıyla karşıladığı bir tablo çıkmaktadır. Oysa günümüzde iletişim ihtiyaçlarının büyük kısmını, internet olmaksızın yerine getirmek neredeyse mümkün gözükmemektedir. Bu kapsamda Leu (Akt: Destebeşi, 2016, s. 902)'ya göre *"İnternet teknoloji konusu değil, tamamen okuma ve okuryazarlık konusudur."* İnterneti kullanım amaçlarımız göz önüne alındığında, bu açıklamanın hiç de uç bir fikir olmadığını söyleyebiliriz. *Örneğin haberleri okumak, videoları izlemek, bilgi kaynaklarına ulaşmak, bilgi paylaşmak veya başkalarıyla iletişime geçmek gibi onlarca şey için İnterneti kullanıyoruz ve bu söylem alanlarının her biri bir bakıma bizim okuryazarlık deneyimlerimizi ve alışkanlıklarımızı yansıtıyor.* Böyle bir ortamda interneti ve internet teknolojilerini etkili ve verimli bir şekilde kullanabilmek ise internet okuryazarlığını gerekli kılmaktadır.

Livingstone, Bober ve Helsper (2005, s. 6)'in, internet okuryazarlığıyla ilgili "bilgiye erişme, onu anlama (kavrama) ve değişik formlarda (biçimlerde) iletişim ortamları yaratma (üretme)" tanımı üzerinde hemfikir oldukları görülmektedir. Bu tanımda internet okuryazarlığının hem okuma (bilgiye erişme ve onu anlamlandırma noktasında) hem de yazma (yeni bilgiler üretme noktasında) yönü üzerinde durulmuştur. Esas itibarıyla bu tanımda yer alan özellikler bizleri internet okuryazarlığının neden gerekli olduğu noktasına götürmektedir. Bu kapsamda Asselin ve Moayeri (2010, s. 192)'nin daha çok eğitim- öğretim ekseninde hazırladıkları ve kendi çalışmalarının çıkış noktasını oluşturan şu sorular, internet okuryazarlığının gerekliliği hakkında önemli ipuçları sunmaktadır:

- Öğrencilerin günlük yaşamları içindeki internet deneyimleri nelerdir?
- Öğrencilerin internet araştırmaları sırasından herhangi birinden bağımsız olarak kullandıkları internet uygulamaları nelerdir?
- Öğrenci, öğretmen ve ebeveynlerin internetin okuldaki rolü/ işlevi hakkındaki inançları nedir?

Bu temel sorulara aranan cevaplar, internet kullanımındaki "bilinç" ve interneti "kullanma gerekçesi" ilkeleri etrafında oluşturulmuştur. Şu halde internet okuryazarlığı özellikle genç yaşta kullanıcıların interneti denetimli bir biçimde kullanmaları, internetteki herhangi bir program veya uygulama üzerinde çalışırken hedef odaklı ilerlemeleri, internetin zararlı etkilerine karşı bilinçli olmaları; aynı zamanda yararlı yönlerini de keşfetmeleri, bilinçli birer internet kullanıcısı, dolayısıyla internet okuryazarı, olmaları; bu kapsamda genç- aile ve öğretmen eşgüdümünün sağlanması adına gerekli olan eğitim- öğretim faaliyetleridir.

Benzer bir konu üzerinde çalışan Kırık (2014, s. 346)'ın ulaştığı sonuçları gösteren şu ifadeleri internet okuryazarlığının önemini destekler niteliktedir: *"Elde edilen bulgulardan da anlaşılacağı üzere aileler internet hakkında*

gereken bilgi düzeyine sahip değildir. Çocuklardan önce anne ve babaların internet konusunda kendilerini geliştirmeleri ve bu teknolojiyi sağlıklı bir şekilde kullanmayı öğrenmeleri gerekmektedir. Çocukları hayata hazırlayan en temel varlıkların anne ve babalar olduğu hatırlanırsa durumun ehemmiyeti daha iyi anlaşılacaktır. Ailelere medyadan ziyade internet okuryazarlığı bilincinin aşılması birincil derecede önemlidir. İnternet okuryazarlığının gelişim gösterebilmesi adına doğru devlet politikalarının izlenmesi, gerekli medya desteğinin sağlanması ve internet okuryazarlığına önem verilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde internet üzerine yapılan olumsuz tartışmalar artarak devam edecek ve toplumsal yapı mevcut tartışmalardan olumsuz yönde etkilenebilecektir. "Şu halde nitelikli bir internet okuryazarı olmanın, veli ile işbirliği yapılmasıyla ve ilgili kurumların bu yöndeki eğitim politikalarının tutarlılığıyla mümkün olacağı gözükmektedir.

Medya Okuryazarlığı Bağlamında İnternet Okuryazarlığı

Her yaştan kullanıcı tarafından yoğun bir biçimde tercih ediliyor oluşu, interneti medya okuryazarlığı dersi açısından incelenmeye değer hale getirmiştir. Bu konu Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen El Kitabı (Bostancı vd, 2007, s. 25)'nda şöyle ifade edilmektedir: *İnternet de kısa sürede özellikle gençler ve çocuklar üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. İnternet çok kısa sürede ve etkin bir şekilde bilgiye ulaşma olanağı sağlamaktadır. Dünyanın en büyük kütüphanelerine gidip araştırmalar yapmak ya da bazı kitapların internet versiyonlarına ulaşmak oldukça kolaydır. İletişim olanaklarını geliştirmesiyle de insanların daha etkin bir şekilde iletişim kurmasına da olanak sağlamaktadır. Mail ve chat yoluyla anında iletişim sağlanmakta ve çeşitli dosya, müzik, görüntü dokümanlarını iletebilmek mümkün olabilmektedir. Ayrıca alışveriş, bankacılık işlemleri, rezervasyonlar yapılabilmekte, hatta kendini daha iyi ifade edebilme amacıyla kendi web sayfanızla bu arenada kendinize yer bulabilmek mümkündür. Uzaktan eğitim yoluyla internet üzerinden eğitim veren üniversitelerden bile mezun olmak mümkündür. Aynı zamanda internet, insanların boş vakitlerini hoşça geçirmelerine yarayan çeşitli eğlence vasıtalarına sahiptir. Dolayısıyla pek çok açıdan insanları kendine bağımlı kılabacak araçlara sahip olan bu sanal ortam tam anlamıyla bir cazibe merkezidir. Bu cazibe merkezinin büyümesine kapılmak da pek çok genç ve özellikle de çocuk açısından kaçınılmaz bir gerçekliktir. İnternet teknolojilerinde yaşanan bu kaçınılmaz gelişmelere bağlı olarak internet (Sanal Dünya/ Ünite 8) medya okuryazarlığı dersi içindeki yerini (Medya Okuryazarlığı Dersi Öğretmen Kılavuz Kitabı, 2008, s. 138) almıştır. Bu kapsamda internetin yararlı yönleri üzerinde durulmakta ve zararlı yönlerinden korunmanın gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu ise önceki bölümde ifade edilen, etkili ve verimli internet kullanıcıları yetiştirmeyi hedefleyen internet okuryazarlığı ilkelerini bilmekle mümkün olabilecek bir kazanım olarak görülmektedir.*

SONUÇ

Medya okuryazarlığı dersi, medya kullanıcılarını medyanın zararlı etkilerinden korumak ve medyayı doğru, etkin bir biçimde kullanan bireyler yetiştirme amacına hizmet etmektedir. Bu amaca bağlı olarak medya okuryazarlığı derslerinde medya metinleri eleştirel bir bakış açısıyla incelenmekte ve öğrencilere medyada sunulan ile gerçekte var olan arasındaki farklar sezdirilmeye çalışılmaktadır. Bu sayede hem öğrencilerin medyanın olumlu özelliklerinden yararlanmaları hem de medyanın zararlı etkilerinden korunmaları sağlanmaktadır. Bu yaklaşım aynı zamanda öğrencilerin demokrasi bilincine göre yetiştirilmesi anlayışının bir ürünüdür. Çünkü bireylerde demokrasi bilincinin oluşmasının temelinde bireye eleştirel bakış açısı kazandırmak yer almaktadır. Burada bahsedilen eleştirel bakış açısı ve gerçeği bulma çabası ise diğer okuryazarlık alanlarına ait bilgi ve kazanımlar yardımıyla gerçekleştirilmekte. Nitekim Kanatlı ve Çekici (2013, s. 223), sosyal sorunların tek bir disiplinin üstesinden gelemeyeceği kadar karmaşık olduğuna vurgu yaparak disiplin temelli eğitimin kalıplaşmış ve ezberlenmiş düşünme dizgelerinin doğmasına yol açtığını ve bu nedenle disiplinler arası bir dayanışmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir. Buna bağlı olarak görsel okuryazarlığı, bilgi okuryazarlığı, elektronik okuryazarlığı, internet okuryazarlığı ve çok katmanlı okuryazarlık ilkelerinin medya okuryazarlığı öğretiminde işlevsel bir biçimde kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Nitekim sözü edilen okuryazarlık ilkeleri ışığında işlenen medya okuryazarlığı derslerinin, daha kapsamlı bir bakış açısına sahip olması beklenmektedir. Ayrıca gelişen teknolojiye ve yaşam şartlarına bağlı olarak ortaya çıkan bu yeni okuryazarlık türleri, sosyal hayatın bir parçası haline gelmiş durumdadır. Eğitimin hedefinin okulda öğretilen bilgilerin hayata aktarılması olarak düşünüldüğünde burada anılan okuryazarlık türlerinin diğer derslerde de etkin bir biçimde kullanılması gerektiği sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu doğrultuda diğer branş öğretmenlerinin de söz konusu okuryazarlıkların bilgisine sahip olması gerekmektedir. Buradan hareketle gerek medya okuryazarlığı dersi öğretim programının hazırlanması aşamasında ve medya okuryazarlığı dersine giren öğretmenlerin yetiştirilmesi sürecinde gerekse diğer branş öğretmenlerine verilen lisans eğitimi aşamasında yeni okuryazarlık türlerinden elde edilen verilerin, sürece yansıtılması gerektiği görüşündeyiz.

KAYNAKLAR

- [ALA], A. L. (2016). *Introduction to information literacy*.
<http://www.ala.org/acrl/issues/infolit/intro>.
- Alpan, G. (2008). Görsel okuryazarlık ve öğretim teknolojisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 74- 102.
- Altun, A. (2003). E- okuryazarlık. *Milli Eğitim Dergisi*
http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/158/altun.htm.

- Arslan, M. S., Genç, E., Kaya, N., & Azer, H. (2008). *Medya okuryazarlığı dersi öğretmen kılavuz kitabı*. Ankara: MEB Yayınları.
- Asselin, M., & Moayeri, M. (2010). Examining adolescent internet literacy practices: an exploration of research methods. *Eğitimde Kuram ve Uygulama* , 191-210.
- Aşıcı, M. (2009). Kişisel ve sosyal bir değer olarak okuryazarlık. *Değerler Eğitimi Dergisi* , 9- 26.
- Başaran, M. (2014). Görsel okuryazarlığı. H. K. Abdurrahman Güzel içinde, *Türkçe Öğretimi El Kitabı* (s. 351- 381). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Bilici, İ. E. (2014). *Medya okuryazarlığı ve eğitimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Bostancı, N., Anık, B., Çağan, K., Damlapınar, Z., Özsoy, A., Aydın, H., et al. (2007). *İlköğretim medya okuryazarlığı dersi öğretmen el kitabı*. Ankara: T.C. Radyo Ve Televizyon Üstkurulu.
- Burton, G. (2008). *Medya analizlerine giriş görünenden fazlası*. (N. Dinç, Çev.) İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Destebaşı, F. (2016). Yeni okuryazarlıklar: tanımı, kapsamı ve teorik ilkeleri. *Turkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* , 895-910.
- Doğan, M. (2001). *Büyük türkçe sözlük*. İstanbul: Acar Matbaası.
- Gül, G. (2007). Okuryazarlık sürecinde aile katılımının rolü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* , 17-30.
- Güneş, F. (1997). *Okuma- yazma öğretimi ve beyin teknolojisi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- İşler, A. Ş. (2002). Günümüzde Görsel Okuryazarlık Ve Görsel Okuryazarlık Eğitimi . *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 153-161.
- Kanatlı, F., & Çekici, Y. E. (2013). Türkçe öğretiminde disiplinler arası olanaklar. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 223-234.
- Karaman, M. K. (2010). Öğretmen adaylarının tv ve internet teknolojilerini kullanma amaç ve beklentilerinin medya okuryazarlığı bağlamında değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 51-62.
- Kırık, A. M. (2014). Aile ve çocuk ilişkisinde internetin yeri: nitel bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi* , 337- 347.
- Kurbanoğlu, S. (2010). Bilgi okuryazarlığı: Kavramsal Bir Analiz. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Bilgi Ve Belge Yönetimi Bölümü. Türk Kütüphaneciliği* , 723-747.
- Livingstone, S., Bober, M., & Helsper, E. (2005). *Internet literacy among children and young people : findings from the uk childrengo online project*. <http://eprints.lse.ac.uk/397/1/UKCGOonlineLiteracy.pdf>.: LSE Research Online.
- Önal, İ. (2010). Tarihsel değişim sürecinde yaşam boyu öğrenme ve okuryazarlık. *Bilgi Dünyası* , 101- 121.
- Özden, L. (2009). Gizli dehlizlerden kent alanlarına dışavurum yüzeyi olarak “duvar” . *Yeni Gazi Sanat Tasarım* , 71-85.
- Parlatır, İ., Gözaydın, N., & Zülfiyar, H. (1998). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Polat, C. (2006). Bilgi çağında üniversite eğitimi için bir açılım bilgi okuryazarlığı. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* , 249- 266.

- Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim öğrenme ve öğretim, kuramdan uygulamaya*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şahin, A. (2014). *Öğretmen adayları ve medyayla bağı olan herkes için eleştirel medya okuryazarlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Turgut, H. (2007). Herkes için bilimsel okuryazarlık. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* , 233-256.
- Yanpar Yelken, T., Çelikkaleli, Ö., & Çapri, B. (2007). Eğitim fakültesi kalite standartlarının belirlenmesine yönelik öğretmen adayı görüşleri mersin üniversitesi örneği. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 191-215.
- Yıldız, A. (2007). Geçmişten günümüze okuryazarlık araştırmaları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi* , 43-60.
- Yılmaz, B. (1998). Bilgi toplumu: eleştirel bir yaklaşım. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* , 147-158.
- Yuldaşev, D. (2013). Teknoloji okuryazarlığının elektronik ürün satınalma niyeti üzerindeki etkisi. *Akademik Bakış Dergisi* , 1-14.
- <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=247>
- http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/158/altun.htm

SUMMARY

In today's world, there has been a considerable change in the conception of being able to read and write and being literate. The original meaning of "to read and write" is to use letter symbols and to figure out the meaning made with these symbols. However, literacy is different from reading and writing. While knowing how to read and write means working out the written texts, literacy refers to the skill to interpret the information in such fields as internet, technology, visual texts, media and information etc. With a clearer explanation of media literacy in the context of reading-writing and literacy, it has become essential to analyze new literacy types commonly accepted today. However, literacy has turned out to be digital rather than stick to printed and published materials owing to technological developments. Thus, digital media has taken the place of printed-published newspapers and books just as telecommunication channels have taken the place of individual communications. New literacy types have emerged based on this.

Today skills of literacy have required to be upgraded and innovated with respect to the changes besides being able to read a written text or being an active participant in all critical points from the production to the interpretation phases.

New literacies are divided into several groups: Ethics literacy, American literacy, Constitution literacy, Computer literacy, Scientific literacy, Geography literacy, Environment literacy, Multi-Cultural literacy, Dance literacy, Digital literacy, World literacy, E-literacy, Economics literacy, Information and technology literacy, Ancient Age literacy, Graphic literacy, Internet literacy, Library literacy, Mathematics literacy, Profession literacy, Politics literacy, Cinema literacy, Farming literacy, History literacy, Television literacy, Consumer literacy, Investment literacy, Citizenship literacy. This study focuses on visual literacy, information literacy, electronics literacy, internet literacy and multi-layered literacy with relation to media literacy course.

Visual literacy is described as the power to interpret visual messages and to form a message in similar ways. It is not limited to only television. It is employed to strengthen and attract attention to visual elements and communication channels (e.g. adverts, newspapers, journals, web sites, computer games). We need the skill to read and write for written materials. Similarly, we need to improve our reading and writing skills for visual messages. This field is named visual or image literacy. The main aim here is to teach how to benefit from visuals. One who obtains the above mentioned information is called visual literate. This person interprets the channels and messages that he faces not only in his instruction but also social life. The activities in the media literacy course both in curriculum and in extra curriculum aims at analyzing the visuals critically. In this respect, it requires to have the principles and the knowledge of visual literacy so as to succeed in the activities of critical analysis.

Information literacy is the skill to efficiently search, evaluate, use and create the information in all walks of life for individuals to reach their goals in their social, professional and educational lives. In our information age, individuals are equipped with qualities required by individual, social and economic needs. Learning how to use information effectively is among the skills that an individual can obtain. (Önal, 2010, p. 102) It is likely to reach the conclusion that having the information in any field is not a privilege but an obligation. News agencies form an agenda shaping the news. This refutes once more the idea that news are the total realities “coming from outside”. Editors select the news, create an agenda out of these topics and this determines our point of view as to what is important that day or another. Editors determine what topics are important for them. In broadcasting, meetings are held to decide of the order of news. They sort the topics out. As clearly seen, the accuracy of information presented to the audience can differ according to many variables. In this respect, in media literacy course the accuracy of information available in media is questioned and this requires knowing the principles in information literacy course mentioned in the previous chapter.

Electronics literacy is described as a process to reach all kinds of online texts depending upon various needs to learn, to reconstruct the data with existing informational background, and to produce information (textualization) via electronic channels. Newspapers and journals are now published increasingly in electronic channels rather than printed owing to the developments. With this change, being an effective media literate requires having the knowledge of electronic literacy. This issue is put by the experts as: The various channels suggested by electronic media have created an attraction from children to adults. Under the effect of this busy information children get the materials unconsciously without selecting and thus evenly affected (Arslan et al., 2008, p.19) The abundant number of and the danger to be exposed to such electronic publication require using electronic literacy functionally.

Internet literacy are the educational activities in which particularly young users should use the internet in a controllable way, be aware of the harmful content of an application and be an conscious internet literate discovering good sides of it, and thus there should be a coordination between the young-parents and teachers. Based on these inevitable developments in internet technologies, internet has been placed in media literacy course (Sanal Dünya/ Unit 8) (Media Literacy Course, Teacher’s Manuel, 2008, p. 138). It is emphasized that the harmful sides of the internet should be avoided while the good sides should be favoured. This is made possible only with the principles of efficient internet users.